

משא נרחום

מתורתו של מורנו הרב הגאון רבי נחום שיינין שליט"א

לע"נ הרבנית הצדקנית טובה גיטל בת הרה"צ ר' הלל כהן זצ"ל, שמסרה נפשה על תורת בעלה יבלחט"א

חיוב בן נח בצדקה

ותירץ הר"ן: אלא משום דצדקה לא חשיב משום דקום עשה לא קחשי, כדאיתא לקמן. ואין לומר דבצדקה לא מחייבי, דהא איקשי לקמן ואשה לא מיפקדא והא כתי' כי ידעתיו למען אשר יצוה וכו' ואמרינן בניו לדין ביתו לצדקה, אלמא דבצדקה נמי מחייבי, ואשכחן דמיענש עלה דכתי' ויד עני ואביון לא החזיקו... נמצאו חייבים בני נח על שבע מצות לא תעשה והם כדברי ת"ק דינין וברכת השם ע"א ג"ע וש"ד וגזל ואבר מן החי, וחייבין נמי על שתי מצות עשה והם הצדקה ושלא לשבות, אבל על הצדקה דליכא אזהרה איכא למימר דלית בה חיוב מיתה... ע"כ. ו. הרי לנו להדיא מדברי הר"ן שיש חיוב מצוה שמינית של בני נח ליתן צדקה ולא כללו בין שבע מצות בני נח ומשום דהוא בקום ועשה ואין חיוב מיתה על זה.

* * *

ז. אמנם ברמב"ם פ' י' הלכה י' מהל' מלכים משמע להדיא דס"ל דאין חיוב על עכו"ם ליתן צדקה דכתב וז"ל: בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר אין מונעין אותו לעשות אותה כהלכתה... ואם הביא עולה מקבלים ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו... ע"כ. הרי לנו דדברי הרמב"ם ברור מללו דאין חיוב לעכו"ם ליתן צדקה אלא תליא ברצונו בלבד וכיילינהו בכלל המצות שתלויים ברצונו ובחפצו אם רוצה לקיימן.

ח. וכן דעת הרמ"ה כדעת הרמב"ם שכתב שם וז"ל: ...ודינין כתיבי התם דכתיב לעשות צדקה ומשפט והיינו טעמא דלא חשיב נמי צדקה משום דהך צדקה דומיא דמשפט היא והיינו פשרה... ע"כ. וגם דעת המאירי שכתב שם ד"ה בני נח מצווין על הדינים וז"ל: ועל הפשרות, שנאמר לעשות צדקה ומשפט וכבר התבאר שצדקה זו ביצוע... ע"כ.

ויאמר אל בנתיו ואיו למה זה עזבתן את האיש קראו לו ויאכל לחם" (שמות פ' ב' פ' כ')

א. בתרגום אונקלוס איתא: קרן ליה, ויכול לחמא". וכן ביב"ע, קרין ליה, ויכול לחמא... ע"כ.

ב. וברש"י שם ביאר: ויאכל לחם. שמא ישא אחת מכם: (שמו"ד ותנחומא כאן).

ג. וכבר עמד על זה בשפתי חכמים שם אמאי נטה רש"י מפשוטו של מקרא דהיינו לחם ממש, ובפרט דבתרגום אונקלוס וביונתן בן עוזיאל פירשו כפשוטו. וצ"ע בתרתי:

א. במה נחלקו המדרשים שמות רבה ותנחומא עם האונקלוס ויונתן בן עוזיאל.

ב. אמאי נטה רש"י לפרש כדעת המדרשים, ולא כפשוטו של מקרא וכדעת התרגומים.

* * *

ד. ואשר יראה לומר בזה על פי דברי הגמ' והראשונים בדיני בן נח. ולפ"ז יבוארו דברי רש"י.

דהנה בגמ' סנהדרין נו' א' תנו רבנן שבע מצוות נצטוו בני נח דינין וברכת ה' ע"ז גלוי עריות ושפיכות דמים וגזל ואבר מן החי, ולהלן שם בגמ' נו' ב' אמר רב יהודה אמר קרא אך את דמכם לנפשותיכם אדרוש... מיד איש ולא מיד אשה, אחיו אפילו קרוב, ולהלן אקשינן בגמ' מתיב רב המנונא ואשה לא מיפקדא, והא כתיב כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו'.

וברש"י שם ואשה. בת נח לא מיפקדא על הדין: ביתו. היינו נשים ולהלן בגמ' שם הוא מותיב לה והוא מפרק לה בניו לדין ביתו לצדקה. ע"כ.

ה. ובחדושי הר"ן סנהדרין נו' ב' כתב וז"ל: ויצו אלו הדינין. וכן הוא אומר כי ידעתיו וכו', ה"נ ה"ל למיחשב צדקה דהא כתי' לעשות צדקה ומשפט.

...דכתיב ויצו, וגמרין לה מאשר יצוה (את בניו ואת ביתו אחריהם ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט...) –
דהתם צדקה ומשפט כתיב, דהיינו דין ופשרה... ע"כ.

יג. הרי לנו להדיא דס"ל לרש"י דבן נח אינו מצוה על הצדקה, דמאי דכתיב בקרא „צדקה” הכוונה צדקה – במשפט דהיא פשרה.

(ואם כי אמנם במהרש"א שם בד"ה בפ"י רש"י כתב וז"ל... מיהו לקמן (נז' ב') משמע דצדקה ממש קאמר, דמשני בניו לדין ביתו לצדקה, ולמסקנא דקום עשה לא קא חשיב ניהא דלא תני שמונה מצוות נצטוו בני נח, משום דמני רק הלאוים של בני נח, וק"ל).

יד. עכ"פ אף לדעת המהרש"א נראה דאינו חולק על כך דמרש"י זה משמע דאכן ס"ל דאין ב"נ מצווין על הצדקה, וכפי דמשמע בפשיטות מרש"י.

(ואף כי אולי י"ל דס"ל למהרש"א לחלק דמאי דכתב כאן רש"י דבאמת ס"ל דמצווין על הצדקה אלא דבדברי רש"י רצה לציין רק את האיסורים של בני נח ולא את המ"ע של בני נח. וצ"ב בזה).

* * *

טו. וכיון דאתינן להכא יבואר היטב אמאי נטה רש"י שלא לפרש כפשוטו של מקרא ולא ביאר שקראן לו ויאכל לחם הוא כפשוטו אלא כהמדרשים ולא כהתרגומים והביא הדרש דהכוונה לנשואין, משום דרש"י לשיטתו דלא ס"ל כפי שסובר הר"ן דחייב צדקה רמי על בן נח, ואמטו להכי ס"ל דאין מקום לפרש קרא דיתרו נתן למשה לחם ממש כפשוטו משום חייב צדקה, דהא רש"י ס"ל דבן נח אינו מצווה על הצדקה. ואתי שפיר היטב בס"ד.

* * *

טז. והנה להלן יבואר דזכיננו בס"ד לגלוי מקדמאי דיש שני אופנים דאפילו על הצד שנבאר כהתרגומים ד„קראן לו ויאכל לחם” דהוא כפשוטו אכתי אין זה מוכרח דהוא משום דרמי חייב מצות צדקה על בן נח.

יז. ואפרש שיחתינו: דהשאלות דרב אחאי גאון והטור פירשו וביארו כל אחד לפי דרכו מה הטעם ומה הסיבה שיתרו רצה ליתן לחם למשה רבינו. דז"ל השאלות שאילתא לט' איתא שם וז"ל:

דאסיר להון לדבית ישראל לעלומי עינא מן עניא וצריך למיעבד ביה צדקה, וצריך לאלבושייה וכסויי

הרי לן דגם הוא ס"ל דאין חייב לעכו"ם ליתן צדקה וביאר מה דנאמר תורה „וצדקה” לא קאי על מצות צדקה אלא על פשרה.

ט. ועל מדוכה זו מה היה המניע ליתרו לומר לבנותיו „קראן לו ויאכל לחם” כתב רבי אברהם בן הרמב"ם על התורה (שמות פ' ב' פסוק כ') בד"ה ויאמר אל בנותיו ואיו וז"ל:

ממשפחת אברהם היה רעואל, כי מדין הוא מבני קטורה, אשר היה בו ממדותיו של אברהם אבינו עליו השלום גמילת החסד והכנסת אורחים. ע"כ.
הרי להדיא דס"ל דאין זה מחייב צדקה אלא רק מדה טובה של הכנסת אורחים.

י. ודעת הרשב"א לא הוברר לן להדיא אי ס"ל דאיכא מצות צדקה בעכו"ם, או כדעת הראשונים דלא רמי על עכו"ם מצות צדקה.

ומצאנו בזה ראייה נפלאה מאד להכלי חמדה פ' וירא הוכיח שדעת הרשב"א כדעת הראשונים דס"ל דליכא מצות צדקה בבן נח, ומשום דהרשב"א הקשה אמאי אנן לא מברכינן על מצות צדקה ככל ברכת המצות ותירץ דכיון דאין המצוה תלויה בעושה המצוה בלבד אלא גם במי שמקבל את הצדקה, לא תקנו על זה ברכת המצות, וכמוש"כ לגבי מצות השבת משכון.

ועל זה הקשה הכלי חמדה דלכאורה קושיא מעיקרא ליתא דאי נימא דגם ב"נ מצוה על צדקה מה מקום לקושית הרשב"א, דאיך אפשר לברך אשר „קידשנו במצותיו וצונו”, – על מצוה שאיננה מורה על קדושת עם ישראל, דהא אף ב"נ אליבא דהנך ראשונים מצווים עליה?!

אלא על כרחך מוכרח דגם דעת הרשב"א היא דבני נח אינם מצווים על צדקה.

יא. עלה בידינו דלדעת הרמב"ם, רבי אברהם בן הרמב"ם, היר רמה, (הרשב"א לפי הוכחת הכלי חמדה) והמאירי אין לעכו"ם חייב מצות צדקה.

משא"כ להר"ן שהבאנו בריש דברינו איכא לבן נח שבע מצות שהם לאוים ומצות איסור שביתה בשבת ומ"ע דצדקה.

יב. ומה דעת רש"י בזה כפי מי מהראשונים ס"ל האם ס"ל דב"נ מצווה על הצדקה או לא הנה דעת רש"י מוכח דס"ל דב"נ אינו מצוה על הצדקה דכתב בד"ה דיני קנסות:

צריך אדם לזוהר מאד מאד ליתנה כראוי... ע"כ.

יט. הרי לנו דחזינן דדעת הטור בפשטות דעכו"ם חייב במצות צדקה, דאייתי להך דגדולה צדקה מיתרו, ולמד דמאי דאמרין בגמ' גדולה לגימא שמקרבת את הרחוקים אין זו סתם מעלה שנכתבה לגבי יתרו, אלא דבמה שאמר להם קראן לו ויאכל לחם היא משום קיום חובת מצות צדקה.

וכן ראייה דס"ל דהוא חובה ומצוה על בן נח ליתן צדקה ממה שכתב הטור דמניעתה תרחיק את הקרובים לגבי עמו ומואב, ג"כ משמע דיש חיוב צדקה אף על עכו"ם.

דמשום דרק לא עשו מעלה כבר יענשו שיורחקו?? אלא על כרחק דהוי חיוב על עכו"ם ליתן צדקה, וכשלא עשו כן נענשו על כך.

(וכן תהיה ראייה מחודשת ממה דכתב הטור לגבי האשה הצרפית ראם אמנם ס"ל הכיר כפי חדושו הגדול של רבינו בחיי (במדבר בריש פ' פנחס ד"ה ודעת רבותינו) דהאשה הצרפית היתה גויה, וז"ל:

...כי פנחס זה אליהו, למדנו אותו ממה שאמר בב"מ קיד' ב' אשכחיה רבה בר אבוה לאליהו דהוי קאי בבית הקברות של עכו"ם, אמר ליה לאו כהנא את, כלומר היה תמה עליו שלא היה נזהר בטומאת אהל, ואמר ליה שאין העכו"ם מטמאין באהל אלא ישראל... לכך מצינו שנשתטח על בן הצרפית המת לפי שהיה, „בן עו"ג", ואם גם דעתו של הטור כדעה זו הרי גם מכאן ראייה ברורה דעכו"ם מחוייב בצדקה.)

ומיתן ליה מזוניה שנאמר הלא פרוס לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית, כי תראה ערום וכיסתו ומבשרך לא תתעלם.

ואמר רבי יוחנן בן קצרתא גדולה לגימא שריחקה שתי משפחות מישראל ומאן נינהו עמו ומואב, דכתיב על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ומים. ורבי יוחנן דיליה אמר גדולה לגימא שמרחקת את הקרובים, – מעמו ומואב, ומקרבת את הרחוקים מיתרו דאמר רבי יוחנן בשכר „קראן לו ויאכל לחם” זכו מבני בניו ליישב בלשכת הגזית שנאמר ומשפחות סופרים יושבי יעבץ... ע"כ.

הרי דעצם מצות צדקה למד מפסוקים „הלא פרוס לרעב לחמך וכו'", „ומהפסוק „קראן לו ויאכל לחם” ילפינן על גודל מעלת הצדקה ולא על החיוב, א"כ נראה דגם הוא ס"ל דאין עכו"ם חייב בצדקה.

יח. ולעומת זאת מצינו להטור ביו"ד הל' צדקה סי' רמז' דמוכח מיניה דדעתו לפסק ההלכה כדעת הר"ן דעכו"ם חייב בצדקה.

דבתוך דבריו שם כתב במעלת מצות הצדקה וז"ל: גדולה צדקה... ועוד כי הוא דוחה את הגזירות הקשות וברעב תציל ממות כאשר אירע לצרפית (מלכים א' פ' יז) בשביל עוגה קטנה שנתנה לאליהו, ומניעתה תרחיק הקרובים לשכינה ממנה ומן התורה, כאשר אירע לעמו ומואב שהיו קרובים אלינו ונתרחקו על אשר לא קדמו אותנו בלחם ובמים, ומקרבת הרחוקים לחסות תחת כנפי השכינה, כאשר אירע ליתרו על אמרו קראן לו ויאכל לחם, על כן